

Det stora kommadramat

av Tor Englund

Under årens lopp har mängder med historier florerat om hur Nils Ferlin skapade sina dikter. Den magre skalden kommer in på ett café, slår sig ner vid ett bord, tar en penna och på baksidan av en matsedel slänger han snabbt ned några geniala diktstrofer, som han just kommit på när han steg in på caféet. I en del av dessa historier kan raderna vara nedskrivna på ett cigarettpaket, i andra på en papperspåse. Må vara hur det vill med dessa historier men så gick det nog inte till i verkligheten när dikterna skapades. Om någon person nu varit vittne till en sådan beskriven situation så kan man vara viss om att Ferlin i så fall länge, mycket länge, gått och grunnat på dessa diktrader, vänt och vridit på orden innan han skrev ned dem. För någon slarver i fråga om sin poesi var han sannerligen inte som med en nonchalant gest "drev några noter i pränt". I många sammanhang kan man med rätta hävda att Nils Ferlin var bohemisk till sin natur men när det gällde sina dikter var han oerhört noggrann och det kunde ta veckor eller månader av intensivt arbete innan han var nöjd med sitt arbete.

En av Nils Ferlins äldsta vänner, författaren Carl Emil Englund, skrev en gång om Ferlin: "Han var den mest noggranne ordbollare jag känner till, en ansvarsmedveten poet, som sannerligen inte slarvade med vokalblandningen eller som lät rimmen och kommatecknen sköta sig bäst de kunde. Med en viss rätt kunde man säga att Ferlin hade en byråsekreterare gömd i pennskaftet och en kommaterings revisionsexpert vid bordskanten som lusgranskade varje rad."

Som exempel på detta kunde Englund berätta historien om det väldiga kommadramat.

Carl Emil Englund var initiativtagare till och uppfinnare av Boklotteriet (sedermera Litteraturfrämjandet). Via detta lotteri spreds miljontals böcker som vinster över landet samtidigt som pengar strömmade tillbaka till lotteriet, pengar som sedan myntades om till författarstipendier. På så sätt gick överskottet av lotteriet tillbaka till författarna, som då fick tillfälle att skriva nya böcker som sedan kunde spridas över landet igen. Carl Emil Englunds Boklotteri kom att betyda oerhört mycket för författarna under denna tid från 1940-talet och

framåt.

I slutet av 1951 fick Englund en idé: Varför inte låta en del författare skriva en liten reklamdikt för Boklotteriet där det i dikten skulle framgå varför det var så viktigt att läsa böcker. Sagt och gjort. Bland många andra ringde han upp Nils Ferlin. Det gällde nu att skriva en dikt, som skulle ingå i en annons i Dagens Nyheter, en annons som tidningens reklamavdelning lovade skulle få en fin placering i ett kommande söndagsnummer.

Ferlin nappade på idén och sedan han under någon månad ivrigt sysslat med detta uppdrag, fått till en strof, fått till en till, filat och filat, ändrat och ändrat, lagt till nya ord, strukit gamla, vrakat överflödiga, filat igen, ändrat rytmen, lagt till och dragit ifrån osv osv ansåg han sin dikt till slut vara färdig och nu var det bråttom för snart skulle dikten sättas. Dikten levererades till Dagens Nyheter där den i vederbörlig ordning sattes och på Ferlins uttryckliga order sändes sedan korrekturet per bil ut till Norrboda i Syninge. Detta för att Ferlin ytterligare skulle kunna göra en del smärre ändringar som detta allvarliga företag möjligen krävde.

Korrekturet kom ut till Norrboda och efter en del ändringar ansåg sig Ferlin kunna godkänna sin dikt. Detta var en fredag och på lördag var den tidningssida klar som innehöll den dikt som skulle ingå i DN:s söndagsbilaga. Och nu var hela upplagan tryckt. Men Ferlin hade sovit oroligt under natten mellan fredag och lördag och när han slutligen vaknade på lördag morgon var han mycket fundersam. Hur var det nu med dikten och det där korrekturet egentligen? Var det ändå inte något som saknades? Ferlin började misstänka att allt inte var som det skulle. Efter en stunds letande i huset fick han tag på en korrekturskopia och läste dikten med nya, utvilade, friska ögon men med en alltmer orolig min. Jodå, något hade hänt och katastrofen kunde snart vara ett faktum. På en rad i dikten hade ett kommatecken på ett oförklarligt sätt ramlat bort, det hade hoppat bock mellan raderna och försvunnit ut i - ja, gud vet vart. Trots idogt letande i texten fanns detta kommatecken inte någon stans. Ferlin blev alldeles blek men insåg snart att här gällde det att handla. Detta kommatecken måste omedelbart in på sin plats och Ferlin hoppades nu att tidningssidan inte skulle vara satt och klar och tryckt. Han ringde omedelbart till DN och blev kopplad till sätteriet. Tyvärr, tidningssidan är tryckt och klar, var det svar Ferlin fick. "Det är den ju inte," genmälde Ferlin med en viss rätt, "den är inte alls klar. Den är ju fel och i detta skick vägrar jag att godkänna dikten. Den får absolut inte komma ut i detta skick!" Ferlin framhöll mycket klart och tydligt för sätтарbasen att det tryckta materialet omedelbart måste makuleras, dikten sättas om och "glöm inte att kommatecknet ska in på sin plats".

Sätteriet förklarade å sin sida att detta var omöjligt. Sidan var tryckt i flera hundra tusen exemplar och kunde inte makuleras, i varje fall inte för ett kommateckens skull. "Jaså, varför kan man inte det", genmälde Ferlin med en viss logik, "det är väl bara att slänga bort sidan. Jag vägrar att lämna ifrån mig ett hafsverk. Läsarna har väl rätt att kräva det bästa. Eller försöker ni att kväva det fria ordet!" Här fanns ingen plats för kompromisser. Om inte kommatecknet kom in på sin rätta plats var hela dikten tvungen att strykas. Om inte detta omedelbart skedde skulle Ferlin sätta sig i förbindelse med Boklotteriet själv och där beordra Carl Emil Englund att omedelbart störta ned till Dagens Nyheter och se till att där blev ordning.

Men sätteriet vek inte från sin ståndpunkt.

Då började Ferlin leta efter den jäktade boklotteriföreståndaren. Denne fanns inte på sitt rum

i Boklotteriets lokaler på Nybrogatan 85 i Stockholm. Englund var utgången i ett ärende och ingen kunde säga var han befann sig. Ferlin letade snabbt fram en boklott som han själv hade och fann att Aftontidningen (AT) var medarrangör. Där kanske de visste var Englund var någonstans. Ferlin ringde upp AT och hamnade i växeln.

"Var är Carl Emil Englund någonstans?" frågade han den ovetande telefonisten. Denna stackare kunde bara säga att hon inte hade en aning om detta varpå Ferlin sarkastiskt framhöll att det var en tidnings plikt att känna till vad som hände runt omkring i världen och att hålla reda på sina samarbetspartners. "Ni är ju med i Boklotteriet och då måste ni väl veta var Carl Emil Englund är någonstans," fortsatte han. Telefonisten kopplade snabbt samtalet vidare till redaktör Ivar Sundvik men inte heller denne allvetande person visste var CEE höll hus någonstans. Sundvik var tvungen att lova att leta efter Englund han också och tipsade Ferlin om Bonniers bokförlag och dit ringde nu Ferlin. Efter Bonniers ringde han i tur och ordning tidningen VI, Jordbrukarnas föreningsblad, Rabén & Sjögren innan han åter ringde Boklotteriet och ålade arbetarna där att omedelbart släppa allt de hade för händer för att hjälpa till i sökandet av CEE.

Ferlin ringde åter upp DN för att försöka hindra den annalkande katastrofen och nu blev han kopplad till en av redaktörerna. Denne nekade att makulera sidan. Den ende som kunde beordra en sådan sak var tidningen chefredaktör Herbert Tingsten. "Ta hit honom", sa Ferlin. Ödet ville emellertid att Tingsten just då befann sig i USA på tjänsteresa och inte kunde nås. "Sök honom då!" uppmanade Ferlin. "Sök honom! Ni måste väl i all sin dar veta var han är någonstans!" På så sätt startade larmet efter Tingsten i USA samtidigt som flera bokförlag och tidningar tillsammans med Boklotteriet - påhejade av en allmer telefonerande Ferlin - febrilt sökte efter Carl Emil Englund i Stockholm med omnejd.

Till slut blev det napp på ett håll. Carl Emil Englund kom intet ont anande tillbaka till Boklotteriet för att genast hamna i ett veritabelt getingbo. Hela stan söker efter dig, sa man. Det är Ferlin. Det handlar visst om nån dikt som inte är riktig.

Carl Emil ringde omedelbart upp Ferlin. "Äntligen", sa denne, "får jag en sansad man att prata med." Och så lade han fram sitt problem. "Det här var verkligen allvarligt", sa Carl Emil, som förstod att någon övertalning per telefon om att låta det hela bero inte var att räkna med. "Jag kommer genast ut till dig", sa CEE och tog så bil till Norrboda för att på ort och ställe och kolleger emellan diskutera den synnerligen bekymmersamma situation som uppkommit.

För att driva ett företag som Boklotteriet krävs kunnighet, styrka, uthållighet och verbal förmåga för att kunna bearbeta byråkratiska myndigheter, skriva fördelaktiga kontrakt med stenhårda bokförlag, att övertala såväl organisationer som oförstående vinnare. Carl Emil hade i sin ungdom anordnat politiska möten i Norrlands finnskogar, han hade diskuterat med skogsarbetare och drivit polemik med träbaroner, han hade gjort diskussionsinlägg i tidningar och lärt sig prutandets svåra konst i Istanbul och Damaskus basarer. Detta var den verklighet i vilken Englund befunnit sig, en verklighet i vilken han hade finlipat sin diskussions- och övertalningsförmåga men en svårare uppgift än den nu förestående hade han kanske inte förr upplevt.

Ferlin mötte ute på gården. "Ska vi koppla in regeringen?" var den första repliken Carl Emil möttes av. "Nja", sa denne, "det är kanske för tidigt. Vi måste nog analysera situationen

ordentligt först så att vi vet var och hur vi ska sätta in den mest verkningfulla stöten."

De gick in i stugan och Henny, Nils hustru, satte på kaffet. Nu vidtog långa diskussioner.

"Men", sa Carl Emil plötsligt, "är du verkligen riktigt säker på att du vill ändra dikten? Nog är det väl egendomligt att du inte märkte det försvunna kommatecknet med det samma. Kan det inte vara på det viset att ditt undermedvetna egentligen tycker att dikten är bättre utan det där kommat? Det var ju inte förrän du började grubbla som du kom på det. Kan det vara så att ditt intellekt vill en sak men ditt innersta jag vill något annat?"

"Nja", sa Ferlin klenetroget.

"Finns det inte heller en fara med det allt för perfekta", fortsatte Englund. "Har du inte själv skrivit någonstans att det är det som du är rädd för. Någon gång har du skrivit att det ofullgångna är vackert. "Jag älskar det som är vint och skackt, men det som skrämmer är guld och makt." Jag undrar om du verkligen är sann mot dig själv om du vidhåller att sätta dit kommat. Egentligen är det väl så att även du tycker att det uteblivna kommat framslipar diktens kärna, blicken låter sig inte hejdas av någon ovidkommande kommatering. Det uteblivna kommat förlämnar egentligen hela dikten en air av artistisk elegans genom perfektionismens uteblivande."

"Kanske har du rätt!" ropade Ferlin och störtade upp för att hämta fram några diktböcker. Nu vidtog ett idogt diktläsande och i Ferlins egna dikter hittade de nu tillsammans bevis på bevis hur Ferlin tar det undanskymda, det ofullgångna, det enkla i försvar. Långsamt, långsamt gav så Ferlin med sig.

"Kanske har du i alla fall rätt", sa han till Carl Emil.

Söndagen den 9 februari 1952 kunde så DN:s läsare ta del av Ferlins annonsrader utan att ana hur mycket svett, möda och arbete detta kostat

- a) Carl Emil Englund
- b) sätterna och redaktörerna på Dagens Nyheter
- c) Boklotteriets personal
- d) journalisterna på AT och VI,
- e) redaktörerna på Bonniers och Rabén & Sjögren och inte minst
- f) Nils Ferlin själv. Och så här stod det i annonsen:

" ... Boklotteriet är en ytterst förnämlig inrättning inte bara för stipendiaterna samt skribenter i allmänhet, som får sina böcker spridda - en synpunkt som för fattiga bokstavsarbetare inte är så utan betydelse, som en del av dem låter påskina - utan även för allmänheten, som för en krona och femtio öre kan kratta ihop och kara in rent astronomiska vinster ... Den som inte vinner någon av resorna till Lissabon, Capri, Pamfylien, Korsika eller Bagdad kanhända har turen att få en än bättre vinst: en konstnärligt djup och givande bok, en stilla och blid eller kanske en gäcksam och äventyrslysten som för resenären i rummet på fantasiens bagdadmatta till platser där ingen ko eller åsna och ingen traktor syns till efter Abrahams dagar ... Hatten utav för Boklotteriet och främst för broder Carl Emil:

Ibland har jag tänkt - och kanhända
inte så helt på tok,
att det ligger och väntar på en och var

en särskild, en varsin bok.
Tidigt hittade du och förlorade din
- på spel eller kanske på lek.
Och nu väntar den dej i en undangömd stad
på ett undangömt bibliotek.
Kanske kommer du dit, se där ligger
din bok - och du går den förbi
som niggern det blå konvolutet
som kunde ha gjort honom fri.
Nils Ferlin"

Och kommatecknet då? Var skulle det stått? Ja, säg det. Nils Ferlin godkände ju sin dikt så egentligen har det ju ingen betydelse för det var ju bara fråga om ett kommatecken. Eller
?